

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Kulturologie – Obecná teorie a dějiny umění a kultury

Oddělení kulturologie – Ústav etnologie

Mgr. Patricie Ebelová

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

Femme fatale jako kulturní konstrukt:

fenomén osudového ženství v kulturně historické a transkulturní perspektivě

Femme Fatale as a Cultural Construct:

The Fatal Womanhood Phenomenon in a Historical and Transcultural Perspective

Školitel: Doc. PhDr. Václav Soukup, CSc.

2016

Obsah

Obsah	1
Abstrakt.....	2
Abstract	4
Struktura disertační práce	6
Použité metody	8
Stav zkoumané problematiky	10
Prezentace výsledků - cíle disertační práce	15
Bibliografie	17

Abstrakt

Předmětem disertační práce *Femme fatale* jako kulturní konstrukt: fenomén osudového ženství v historické a transkulturní perspektivě je deskripce, komparace a interpretace *femme fatale* v kontextu fenoménů břišní tanečnice, gejši a saloniéry. Cílem této práce, a s ním spjatou hlavní výzkumnou otázkou, je komparativní analýza *femme fatale* jako unikátního kulturního konstrukt, který se originálním způsobem promítá do různých ženských profesí. Zvláštní pozornost je věnována zachycení konkrétních kulturních a historických atributů, které se vztahují k profesím, znalostem, dovednostem a sociálním rolím břišních tanečnic, gejš a saloniér. Mezi dílčí cíle práce patří interdisciplinární zpracování problematiky emancipace a sexuality v dobových postojích k ženám a identifikace motivů osudového ženství ve výtvarném umění. V neposlední řadě je cílem práce studium kulturního a estetického přínosu žen vnímaných jako *femme fatale*.

Práci tvoří čtyři relativně samostatné kapitoly, ve kterých je z různých úhlů pohledu interdisciplinárně analyzován fenomén osudového ženství. V první kapitole, která představuje historickou expozici celé práce, je zkoumán fenomén *femme fatale* skrze prizma mytologie a náboženství. Ve druhé kapitole je téma osudového ženství analyzováno v kontextu profese a sociální role břišní tanečnice. Třetí kapitola je věnována různým kulturním a historickým aspektům osudového ženství spjatého s profesí gejši. Ve čtvrté kapitole je předmětem analýzy a interpretace fenomén saloniér a salonů jako významného ohniska dobové evropské kultury. V práci je poukázáno nejen na sociální postavení žen vybraných profesí, ale také na kulturní hodnoty, normy a ideje, které vyznávaly. V práci je také zachyceno vzájemné kulturní působení a historické kontakty mezi orientem a okcidentem. Práce obsahuje také hlubší analýzu konkrétních historických osobností působících v roli břišní tanečnice, gejši nebo saloniéry. Zkoumané profese byly totiž nejen výrazným kulturním jevem, ale velice často se stávaly inspirací, námětem pro výtvarnou tvorbu. Proto je součástí disertační práce reflexe uměleckého ztvárnění a inspiračního potenciálu zkoumaných profesí. V závěru každé kapitoly je navíc zachycen odraz a vliv těchto profesí na současnost.

Hlavní metodou užitou v disertační práci je teoretická a komparativní analýza fenoménů břišní tanečnice, gejši a saloniéry skrze prizma vědních oborů, jakými jsou filozofie, psychologie, sociologie, kulturní antropologie, estetika a dějiny umění. Výsledkem této disertační práce je interdisciplinární analýza a holistická interpretace fenoménu *femme fatale*

využívající poznatků širokého spektra věd o člověku, společnosti a kultuře. Přínosem práce je nový pohled na zkoumané ženské profese a s nimi spjaté sociální role v historické a transkulturní perspektivě. Disertační práci je tak možné považovat za příspěvek jak k feministické antropologii a genderovým studiím, tak k mezioborově koncipovaným dějinám kultury.

Klíčová slova: femme fatale, žena, saloniéra, gejša, břišní tanečnice, mytologie, Orient

Abstract

The main topic of *Femme Fatale as a Cultural Construct: The Fatal Womanhood Phenomenon in a Historical and Transcultural Perspective* is to describe, compare and interpret “femme fatale” in the context of the belly dancer, geisha and salonnière phenomena. The thesis objective, and subsequently its main research question, is to perform a comparative analysis of femme fatale as a unique cultural construct that is projected into various roles of a woman in an original manner. Special attention is paid to make note of concrete cultural and historical attributes related to the profession, knowledge, skills and social roles of belly dancers, geishas and salonnières. Among secondary objectives, the thesis intends to take an interdisciplinary stance in order to elaborate the problems of emancipation and sexuality in historical attitudes toward women, and to identify fatal womanhood motives in fine arts. Last, but not least, the plan is to study cultural and aesthetic contribution of women regarded as femmes fatales.

The thesis consists of four relatively standalone chapters, each of which take different interdisciplinary angles to analyze the fatal womanhood phenomenon. The first chapter, a historical exposé of the thesis, investigates the femme fatale through the eyes of mythology and religion. The second chapter, the context of profession and social role of the belly dancer is applied. The third chapter is dedicated to various cultural and historical aspects of fatal womanhood embodied in the profession of a geisha. The fourth chapter takes on to analyze and interpret the phenomena of salonnières and salons as important focal points of European culture of its time.

The thesis also outlines the social position of women of the above professions, as well as the cultural values, norms and ideas they held to; the mutual cultural impact and historical encounters of the Orient and Occident; and a deeper analysis of particular historical personalities in the world of belly dancers, geishas and salonnières respectively. For these professions were not just distinct cultural phenomena, but frequently became inspiration or topic for further works of art. Therefore, a reflection was included in the thesis on artistic rendition of said professions, and on their potential to inspire. Each of the chapters makes note of the way the professions reflect in the present and of the impact they had.

Theoretical comparative analysis of the belly dancer, geisha and salonnière phenomena as seen through the eyes of philosophy, psychology, sociology, cultural anthropology, aesthetics and art history was the main method used in the thesis. Using a wide range of findings

from art, social and cultural sciences, the thesis brings an interdisciplinary analysis and holistic interpretation of the femme fatale phenomenon, and hopes to establish a new point of view on the above professions and their social roles in the historical and transcultural perspective. The thesis thus contributes to both feminist anthropology and gender studies, and to the interdisciplinary conception of cultural history.

Keywords: femme fatale, woman, salonnière, geisha, belly dancer, mythology, Orient

Struktura disertační práce

Struktura disertační práce reflektuje cíle a výzkumné otázky, které jsem si ve své vědecké práci vytyčila. Disertační práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, jež se dále dělí na další podkapitoly. Úvodní kapitola, věnovaná mytologii a náboženství s názvem *Ženství femme fatale skrze prizma mytologie a náboženství*, byla programově koncipována jako uvedení do zkoumané problematiky. Při studiu zvoleného výzkumného tématu, jímž je osudové ženství v kontextu fenoménu břišních tanečnic, gejš a saloniér, jsem totiž neustále nacházela odvolání nebo přirovnání ke konkrétním náboženským a mytologickým příběhům a postavám. Tyto odkazy byly dvojího charakteru. První z nich souvisí s historickou analýzou dané problematiky, konkrétně s původem a předchůdkyněmi jednotlivých profesí a společenským milieu, které vedlo k vytvoření fenoménu osudového ženství na pozadí různých světových kultur. Druhé z nich souvisí s archetypálními a symbolickými konotacemi, jež je spojeno s obrazem ženy v dějinách kultury včetně jeho přesahu do současného vnímání zkoumaných fenoménů. Kapitola věnující se mytologii je rozdělena do několika subkapitol, které se vztahují ke konkrétním geografickým a kulturním oblastem a tématům, jež spojuje kulturní konstrukt femme fatale s profesemi gejš, břišní tanečnice a saloniéry. V návaznosti na fenomén gejš analyzuji japonskou mytologii, přičemž zvláštní pozornost věnuji vzniku světa a bohyni slunce Amaterasu. K fenoménu břišní tanečnice se vztahuje kapitola zabývající se mytologií Egypta, kde věnuji pozornost především bohyním plodnosti. Téma břišní tanečnice zkoumám také na pozadí sumerské mytologie, která ovlivnila pantheon bohů pozdějších kultur. Konkrétně bohyně Ištar byly inspirovány i nejen postavy bohyně antické mytologie, jako Déméter a Afrodite, ale i židovsko-křesťanské legendy vyprávějící osudové příběhy o tanečnici Salome a biblické Evě. V neposlední řadě je bohyně Ištar reinterpretovaná současnými feministickými směry, které se snaží o rehabilitaci ženství v jeho pozitivní i negativní podobě. Další dvě subkapitoly jsou věnovány proměně obrazu osudových žen v antické mytologii a době křesťanství. Do kapitoly *Ženství femme fatale skrze prizma mytologie a náboženství* jsem také zařadila podkapitoly *Femme fatale* a *Orient*. Domnívám se, že se jedná myšlenkové konstrukty, které jsou blízké svojí strukturou mytologii.

V následujících třech kapitolách zkoumám ústřední téma mé disertační práce, jímž jsou *břišní tanečnice, gejš a saloniéry* v kontextu fenoménu a kulturnímu konstruktu osudové ženy. Podkapitoly v jednotlivých kapitolách, jsou nazvané identicky, což mi umožnilo vytvářet

paralely mezi těmito vzájemně korespondujícími jevy. V kapitolách zabývajících se jednotlivými profesemi na základě komparativní historické analýzy manifestují podobnost atributů a sociálních rolí břišní tanečnice, gejši a saloniéry. Podkapitoly vždy obsahují definici dané profese, vznik a původ zkoumaného fenoménu, zlatý věk dané profese, atributy a místa s ním spojená, kulturní a estetický přesah, vybrané historické osobnosti a rezonance různých podob osudového ženství v současné společnosti. V závěru práce sumarizují poznatky, které vzešly z komparace osudového ženství jako svébytného kulturního konstruktů a stav zkoumané problematiky v rámci současné kultury.

Použité metody

Vzhledem k rozsahu zvolených témat jsem se ve své disertační práci rozhodla uplatnit systémový, kontextuální a interdisciplinární přístup. Při zpracování konkrétních teoretických zdrojů, empirických dat a historických pramenů jsem kladla také důraz na využití komparativní metody a doktrínu kulturního relativismu. Integrujícím tématem se stal motiv fatální ženy v kontextu mytologie, břišní tanečnice, gejši a saloniéry. Provedenou deskripci, komparaci a interpretaci jsem opírala jak o teoretická díla z oblasti filozofie, sociologie, psychologie, antropologie a teorie a dějin umění, tak o vlastní empirickou analýzu významných uměleckých a literárních děl, jejichž motivem byl fenomén osudové ženy. Tento přístup jsem zvolila nejen proto, že náplní mého studia bylo získání kompetence v mezioborové analýze sociokulturních jevů a procesů, ale také z toho důvodu, že interdisciplinární a komparativní přístup považuji při výzkumu daného tématu za nejvhodnější. Skutečnost, že jsem při zpracování své disertační práce prováděla vlastní analýzu vybraných uměleckých děl, mi umožnila poukázat na esprit obklopující fenomén fatální ženy, břišní tanečnice, gejši i saloniéry, které se stávaly inspirací a námětem uměleckého ztvárnění, ať už v literární nebo výtvarné podobě. Tento metodologický přístup mi umožnil pochopit roli umění jako média, jež dokáže registrovat jak dobové přístupy k obrazu ženy, tak být nadčasovým artefaktem, který rezonuje v současné společnosti a dokáže reflektovat otázky týkající se fenoménu *femme fatale*.

Při zpracování své práce jsem se neomezila pouze na teoretické a historické data a prameny, ale pokusila jsem se také zachytit současné trendy a postoje k fenoménu osudové ženy. Snažila jsem se prostřednictvím obsahové analýzy a zúčastněného pozorování postihnout odraz zájmu lidí o problematiku fatální ženy, břišní tanečnice, gejši nebo saloniéry na poli umění, galerijní činnosti nebo filmového průmyslu, který mi slouží primárně jako reflexe tendencí současné doby. Mainstreamové blockbustery vnímám jako zdroj empirických dat, výstavní vitrínu a produktový katalog idealizovaných a mytizovaných představ současné společnosti, ať už se jedná o novou estetiku, kde nahlížím na proměny ideálního obrazu fyzické krásy ženy, tak k proměně přístupů, jimiž například film pracuje s rolemi hrdiny a hrdinky.

Poslední použitou metodou, kterou jsem při zpracování disertační práce použila, byla analýza nestrukturovaných rozhovorů na téma osudová žena. Rozhovory jsem dlouhodobě prováděla na principu „sněhové koule“. Přestože primárním zdrojem poznatků a dat mi byla vědecká literatura, považovala jsem za důležité získat také aktuální názory a postoje k mnou zkoumaným fenoménům v současnosti. Jedním z výsledků mého šetření je zjištění, že se

společensky uznávaný pohled na roli ženy ve společnosti za dobu mého výzkumu v průběhu zpracovávání mé práce postupně měnil. Pokud bych realizovala pouze tříletý doktorandský program, nebyla bych zřejmě schopna učinit takovou reflexi fenoménů fatální ženy, břišní tanečnice, gejši a saloniéry jakou mohu učinit v dlouhodobější perspektivě. Podle mého názoru totiž současná společnost v České republice před 3–4 lety prodělávala teprve počátky změn, které v rámci posledních 2–3 let dozrály natolik, že jsou daleko více patrné nejen pro mě z vědeckého hlediska, ale i pro čtenáře této práce, kteří si mohli výkyvů postojů ve společnosti všimnout. Závěry mé práce tak v průběhu let, kdy jsem na tématu pracovala, získaly vyšší validitu.

Stav zkoumané problematiky

Problematikou a fenomény, které jsem učinila výzkumným tématem své práce, se v současné době z různých úhlů pohledu zabývá celá řada vědních disciplín. Tradičně se otázkami postavení ženy ve společnosti zabývala filosofie, historie a uměnověda. Ve 20. století učinila fenomén ženy a její emancipace předmětem vědecké reflexe zejména sociologie, psychologie, genderová studia a feministická antropologie. Ve své práci jsem téma ženy a jejího postavení ve společnosti zúžila na ženské profese, které v konkrétním historickém a kulturním kontextu umožnily ženám vymanit se z dobových schémat a kulturních stereotypů. Jedná se konkrétně o břišní tanečnice, gejši a saloniéry. K tomu, aby bylo možné zachytit proměnu postavení žen v historické a uměnovědné perspektivě, jsem považovala za důležité popsat, analyzovat a interpretovat různé podoby a prezentace žen v japonské, egyptské, sumerské, řecké mytologii. Pozornost jsem věnovala také proměnám obrazů osudových žen a formování představy o Orientu. Charakteristickým rysem práce je snaha zachytit různé dimenze ženství v historickém čase a geografickém prostoru z perspektivy fenoménu *femme fatale*. Tato kategorie a kulturní konstrukt je nosným gnoseologickým modelem umožňujícím popsat a pochopit ženu v interdisciplinární a genderové perspektivě.

Femme fatale

Termín *femme fatale* se poprvé objevil v roce 1860 v díle *Les femmes: leur passé, leur présent, leur avenir* (Ženy, jejich přítomnost, minulost a budoucnost), jehož autorkou je Marie-Joséphine de Marchef-Girard. V první části knihy popisuje vznik *femme fatale* v historických souvislostech a různých náboženstvích od prvopočátku. Autorka ve svém díle dochází k závěru, že žena byla od počátku pohlavím, které přinášelo a zprostředkovávalo zlo.

Specifickou kapitolou k přístupu a utváření struktury *femme fatale* přispěl svou prací psycholog Sigmund Freud, především svými postuláty o neurózách a komplexech, které se brzy začlenily do analýz mnohých dalších autorů, kteří se populisticky opírali o jeho vědecké teze a budovali specifickou představu o ženě na poli psychologie, historie nebo i dějin umění.

Na vzniku teorií o *femme fatale* se podílel také vznik feministických hnutí. Ženy svým vymaněním z patriarchální struktury naplňovaly obavy a byly přirovnávány k mytologickým

ženám, jakými byla Pandora, Lilith nebo Eva. Za teoretiky zabývající se fenoménem femme fatale tedy můžeme považovat autory kriticky nahlízející na rodící se emancipační feministické postoje v myšlení intelektuálů a literátů. Na utváření představy o femme fatale přispěla i depopulace, ze které muž vinil ženinu snahu o emancipaci a zanevření na její hlavní poslání jako matky. Tuto ideu nejlépe dokumentují dobové karikatury zobrazující ženu jako intelektuálku, která čte, namísto toho, aby uklízela nebo se starala o své plačící dítě. Jiné karikatury pak zesměšňují model změny sociálních rolí a dávají zmatenému muži do ruky dítě, zatímco žena odchází z domu. Klasické vnímání femme fatale nesplňuje předobraz dobré matky, pokud však již žena matkou je, bývá prezentována většinou negativně, například jako postava Médey, vražedkyně vlastních dětí.

Hlavní zájem o téma femme fatale přichází v 19. století pod vlivem romantismu, symbolismu a hlavně dekadence. Podle Baudelairova pojetí je mýtus femme fatale utvářen ve spojitosti s jejími tajemnými a ničivými účinky. Paralela mezi ženou a květinou byla používána od počátku historie lidstva, avšak v 19. století nabývá cíleně přesných parametrů. Na konci 18. století byla příroda považována za eticky neutrální, což je evidentní nejen v dílech literátů, ale i v umění rokokových malířů, jako byli Antoine Watteau, François Boucher nebo Jean-Honoré Fragonard. O změnu tohoto postoje se zasloužil již zmiňovaný Baudelaire, který ukázal přírodu i ženu jako nebezpečnou a jedovatou. Ty tak naplňují mužský strach z mocných žen.

Svébytným fenoménem spolupodílejícím se na utváření mytologie o femme fatale je prostituce, která paradoxně, ačkoli ženu ve většině ohledů zbavuje vnější svobody, ji propůjčuje různě limitovanou vnitřní moc, kterou dokáže ovládat muže. Zdroje věnující se tématu fatální ženy jsou zastoupeny i mezi autory zabývajícími se prostitucí.

Analýzu fatální ženy jako symbolu a archetypu můžeme najít i v Jungově díle a především v dílech jeho následovníků. Inspirativním zdrojem pro zkoumání fenoménu fatální ženy jsou díla zabývající se mytologií, hrdinstvím a analýzou pohádek (Campbell, Franz). Téma fatální ženy lze také nalézt v dílech autorů zabývajících se nejen sexualitou, ale především erotismem, sváděním jako specifickým druhem kultury (Foucault, Bataille, Baudrillard). Předmět fatální ženy se svými mytologickými konotacemi opět v negativní kritické souvislosti můžeme najít v dílech zabývajících se genderovou problematikou. Výjimečnou prací je dílo *Druhé pohlaví* (Simone de Beauvoir). V současné době se fenoménem fatální ženy zabývají feministické tendence (Nochlin, Pachmanová), které však tento termín nerehabilitují, spíše odkrývají mýty, které byly společností přijaté za standard, dále teoreticky snažící se

rehabilitovat některé mýty spjaté se ženou, zabývající se celostním přístupem k ženské problematice (Qualls-Corbettová, Wolfová), a v neposlední řadě sociologové (Lipovetsky). Toto téma je také předmětem uměnovědných studií zabývajících se obdobím symbolismu a dekadence především na přelomu 19. a 20. století.

Břišní tanečnice

Téma orientální tanečnice literáti a filozofové Orientu nepovažovali za vhodný námět literárního a vědeckého zpracování. Proto tento fenomén začali studovat a zaznamenávat především Evropané a Američané. První záznamy jsou tak od cestovatelů pro které bylo setkání s břišní tanečnicí a jejím vystoupením natolik ohromující, že zasluhovalo zmínku, a proto se brzy téma břišní tanečnice stalo signifikantním atributem, symbolem dokonce jednou z prvních asociací s danou kulturou Orientu. Posléze se stává téma břišních tanečnic námětem pro etnology a antropology, informace o břišním tanci z jejich prací čerpají další teoretici, kteří se zabývají mimoevropskou kulturou, nejčastěji teoretici dějin umění nebo estetici. Jedním z nich je Emanuel Siblík, jeho práce nám dokumentuje téma břišních tanců a také dotváří dobový pohled na tanečnice. Autoři, kteří zpracovali, byť okrajově téma břišních tanců, spojují jednotlivé rituály a zaměřují symbolické a znakové významy odlišných kultur nebo rituálů a spojují informace v jednu specifickou konstrukci o dané kultuře. Přelomovým dílem měnící postoje etnologů a antropologů na téma Orientu, bylo dílo Edwarda Saida *Orientalismus* (2008). Přelomovým bylo také uvědomění si společenského statutu prostředníků mezi vědcem a zkoumanou společností, který byl také zbaven schopnosti podávat relevantní a objektivní odraz společnosti. Na kulturu Orientu se od té doby nahlíželo jako na kulturní konstrukt. Jeho koncepce se po tomto myšlenkovém převratu ujímají mnozí autoři, kteří se mimo jiné specializují na problematiku genderu. Signifikantní jsou v tomto přístupu práce Lindy Nochlin a kritika její akademické salonní malby zobrazující orientální ženy, které můžeme považovat za ženy spjaté s břišním tancem. V současné době lze příspěvky k tématu břišní tanečnice nalézt v psychologicko-sociologických studiích zabývajících se rehabilitací tabuizovaných fenoménů, jež se vztahují k ženství, a literatura zabývající se přesahy do mytologie. Specifickým přesahem pracujícím s fenomény břišní tanečnice jsou opět teorie navazující na jungiánskou školu. Tématem břišních tanečnic se v současné době zabývají studie oslavující toto umění na úrovni

historické, antropologické a uměnovědní (Rosina Fawzia Al-Rawi, Wendy Buonaventura, Kemal Özdemir).

Gejša

Zájem o zpracování fenoménu gejši se v mnohém podobá přístupu k problematice břišních tanečnic. Obraz gejši se liší v tom, že její osobnost je hned z počátku daleko více považovaná za umělecké dílo oproti postavě břišní tanečnice, která svým vystoupením budí více asociací s erotikou, sexualitou a divokostí. Gejša odlišnou fyziognoimií, akcentováním jiných erotických stimulů, než je tomu v rámci evropské a americké kultury, se stává více uměním. I tak je brzy spojována s fenoménem prostituce stejně, jako je tomu u břišní tanečnice. To je způsobeno neznalostí japonské kultury, kdy stejně jako u břišních tanečnic, tak i u gejš dochází v rámci reinterpetování jejich kultury ke směšování různých kulturních jevů. Znatelné je to například na exportu grafických listů ve stylu ukiyoe, na kterých byly zobrazovány gejši i prostitutky. Evropan však nebyl schopen dekódovat jednotlivé symboly, které odpovídaly odlišným profesím. Z této perspektivy gejša považována za herečku, zpěvačku, tanečnici, společníci i prostitutku. V rámci okouzlení americké a evropské kultury Japonskem dochází ke zpracování tohoto fenoménu v různých disciplínách, ať se jedná o výtvarné, literární nebo hudební zpracování, jehož příkladem může být Pucciniho *Mikado*. Osobnost gejši, stejně jako tomu je s osobností břišní tanečnice, je primárně zpracovávána a interpretovaná cestovateli, kteří se do Japonska dostali například z důvodů politických, obchodních nebo misionářských. V současné době se tématem gejši zabývají teoretici, kteří jsou fascinováni odlišnou estetikou a kulturou Japonska, teoretici umění a antropologové. Součástí mapování fenoménu jsou také texty japonských žen, které byly součástí této profese.

Saloniéra

Zájem o postavu saloniéry se zrodil v 19. století, tedy v období, které je považováno za zlatý věk této profese. Literární zájem o její osobu byl způsoben faktem, že charakter relativně emancipované, aktivní ženy se stal natolik markantní, že bylo společensky opodstatněné ventilovat a zpracovávat toto téma. Saloniéru popisují především literáti okouzlení její osobností. Zpracovávat toto téma skrze karikatury nebo fejetony jako tomu bylo v případě

fenoménu femme fatale, břišní tanečnice nebo gejši bylo v rámci tehdejší společnosti nevhodné, neboť by karikovali právě vrchol společenské a kulturní elity té doby. Ve své práci však čerpám také z pramenů zabývajících se předchůdkyněmi saloniér, které spatřuji v postavách metres. Toto téma se již uchyluje ke karikatuře, kritizuje uvolněné mravy i dvorskou společnost. Dalším zdrojem, z kterého můžeme čerpat informace o postavách saloniér, jsou korespondence a deníky, které se v současné genderovo-historické analýze stávají klíčovým zdrojem informací o ženské problematice. Korespondence měla několik úrovní a podle té musíme přistoupit ke správné analýze dat. Jinak je třeba pohlížet na korespondenci rodinnou, milostnou a intelektuální, porovnávající názory dvou silných uměleckých nebo literárních osobností a v neposlední řadě korespondenci určenou pro veřejné pobavení v rámci salonních společností (Lenderová). Dále se můžeme s rolí saloniér setkat v rámci monografií zabývajících se významnými ženami společnosti přelomu 18. a 19. století. Ucelené práce zaměřené na téma saloniéry zpracovali autoři, kteří jsou okouzleni obdobím konce 18. až začátku 20. století. V rámci genderových studií je téma saloniéry rehabilitováno ve vztahu k novému pohledu na historii, především pak na období osvícenectví.

Prezentace výsledků - cíle disertační práce

Předmětem mého mezioborového zkoumání je problematika kulturního přínosu žen označovaných *femme fatale* a vystupujících v sociálních rolích břišní tanečnice, gejši a saloniéry. Široké spektrum poznatků o těchto profesích je holisticky a komparativně zkoumáno z perspektivy kulturní antropologie, historie, filozofie, psychologie, sociologie, estetiky a dějin umění. Tato práce neaspiruje na úplné a vyčerpávající zpracování zvoleného tématu, ale je vedena snahou zachytit z interdisciplinární perspektivy fenomén aktivní a inspirativní ženy napříč časem a kulturami. Hlavním cíle práce bylo potvrdit hypotézu, podle níž břišní tanečnice, gejša i saloniéra byly vlivnými ženami, které dosáhly skrze svou kreativitu nebývalé svobody. V této práci jsem se pokusila prokázat, že profese břišní tanečnice, gejši a saloniéry, ačkoliv se na první pohled zdají nesourodé, lze díky podobným atributům a motivům komparovat a zobecnit je v rámci kulturního konstruktů známému jako *femme fatale*. V práci samozřejmě přiznávám, že v některých oblastech se zvolené ženské profese nepřekrývají. Koncepce práce mi ale pomohla odkrýt, v kterých bodech je tato nesourodost a kde se naopak nachází podobnost zkoumaných fenoménů. Provázanost jednotlivých jevů jsem neočekávala pouze v jednotlivých výstupech daných profesí, ale především jsem doufala v zjištění spojitosti mezi těmito fenomény, která by byla na úrovni symbolické nebo archetypální. Na základě komparativního studia sociální role gejši, břišní tanečnice a saloniéry jsem dospěla k názoru, že sdíleným charakterovým rysem zkoumaných profesí je dovednost, invence, vůle a temperament. Tyto osobnostní atributy jsou významným adaptačním nástrojem osudových žen, používajících ke svému uplatnění a prosazení se v mužském světě kreativitu, krásu a moc. S osobnostmi břišní tanečnice, gejši a saloniéry se pojí mnohé pojmy a asociace jako například krásné žití, hravost, tvořivost, ženskost, sexualita, touha, erotika, extáze, transcendence, božskost nebo transformace. Tyto atributy lze sloučit do univerzální kategorie *femme fatale* – kulturní konstrukce, jež vyzdvihla ženu na piedestal a učinila z ní bytost, která byla prostřednictvím kreativity a moci schopná utvářet nové struktury kultury. Ve své disertační práci programově integruji a komparuji tematické okruhy, které jsou tradičně různými vědci zpracovány odděleně. Cílem mé práce bylo předložit interdisciplinární pohled na fenomén osudového ženství. Postihnout v transkulturní perspektivě atributy *femme fatale* a prezentovat je jako kulturní univerzálii a interpretaci, jež nebyla dosud učiněna. Domnívám se, že tak otevírám

nosné téma pro současnou feministickou antropologii, kulturní psychologii, sociologii kultury, dějiny umění i dnes populární genderové studium.

Bibliografie

- Bentley, T. (2005). *Sisters of Salome*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Budil, I. (2003). *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.
- Buonaventura, W. (1998). *Serpent of the Nile*. London: Saqi books.
- Campbell, J. (2000b). *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Portál.
- Campbell, J. (2002). *Mýty západu*. Praha: Pragma.
- Dalbyová, L. (2001). *Gejša*. Praha: Ivo Železný.
- Downer, L. (2003). *Gejša*. Praha: BB art.
- Dumézil, G. (1997). *Mýty a bohové Indoevropanů*. Praha: Oikoymenh.
- Eliade, M. (1993). *Mýtus o věčném návratu*. Praha: Oikoymenh.
- Eliade, M. (2006). *Posvátné a profánní*. Praha: Oikoymenh.
- Estés, C. P. (1995). *Ženy, které běhaly s vlky. Mýty a příběhy archetypů divokých žen*. Praha: Pragma.
- Gallagher, J. (2006). *Gejša*. Praha: Metafora.
- Habibová, C. (2009). *Francouzská galantnost*. Praha: Academia.
- Heyden-Rynschová, V. (2004). *Evropské salóny, vrcholy zaniklé ženské kultury*. Jinočany: H&H.
- Hollis, J. (2009). *Mytologémy. Ztělesnění neviditelného světa*. Brno: Tomáš Janeček.
- Im Hof, U. (2001). *Evropa a osvícenství*. Praha: Lidové noviny.
- Jung, C. G., & Kerényi, K. (2004). *Věda o mytologii*. Brno: Tomáš Janeček.
- Kawaguchi, Y. (2010). *Butterfly's Sisters. The Geisha in Western Culture*. London: Yale University Press.
- Lenderová, M. (2008). *A ptáček se, knížko má...* Praha: Triton.
- Lipovetsky, G. (2007b). *Třetí žena*. Praha: Prostor.
- Lorenzová, H. (2005). *Hra na krásný život, estetika v českých zemích mezi lety 1760 – 1860*. Praha: Koniasch Latin Press.
- Lorenzová, H., & Petrasová, T. (1999). *Salony V české kultuře 19. Století*. Praha: Koniasch Latin Press.
- Menon, E. K. (2006). *Evil by Design*. Chicago: University of Illinois Press.
- Molton, M. D., & Sikes, L. A. (2015). *Matka, Hétera, Amazonka, Médium*. Praha: Portál.
- Murdock, M. (1990). *The Heroine's Journey*. Boulder: Shambhala.
- Nakamura, K. (2001). *Paměti gejši*. Praha: Ikar.

- Nechutová, J. (2003). *Druhý život antického mýtu*. Brno: CDK.
- Nochlin, L. (1972). *Woman as Sex Object*. New York: Newsweek.
- Nochlin, L. (1989). *The Politics of Vision*. New York: Harper and Row.
- Özdemir, K. (2002). *Oriental Belly Dance*. Istanbul: Donence.
- Perera, S. B. (2002). *Sestup k bohyni*. Brno: Tomáš Janeček.
- Pešková, J. (1999). Salony jako místo setkání. In Lorenzová, H. & Petrasová, T. (Eds.), *Salony V české kultuře 19. Století* (stránky 7-11). Praha: Koniasch Latin Press.
- Puhvel, J. (1997). *Srovnávací mytologie*. Praha: Lidové noviny.
- Qualls-Corbettová, N. (2004). *Posvátná prostitutka*. Brno: Tomáš Janeček.
- Schiffer, D. S. (2012). *Dandysmus, poslední záblesk heroismu*. Praha: Karolinum.
- Siblík, E. (1937). *Tanec mimo nás i v nás*. Praha: Václav Petr.
- Souzenelle, A. d. (2011). *Ženský pól bytí, aneb, Tečka za Adamovým žebrem*. Malvern: Praha.